

Кисилева І. Ю.

Запорозький національний університет

ОЦЕНКА ФИНАНСОВОЙ НАДЕЖНОСТИ СТРАХОВЩИКА

Резюме

Исследованы теоретические аспекты оценки финансовой надежности страховщика. Рассчитаны показатели финансовой надежности СК «Кредо-классик». Построена математическая модель оценки финансовой надежности страховщика.

Ключевые слова: финансовая надежность страховщика, показатели финансовой надежности, математическая модель.

Kisilyova I. Yu.

Zaporizhzhya National University

INSURER'S FINANCIAL RELIABILITY ESTIMATION

Summary

The theoretical aspects of insurer's financial reliability were investigated. Indexes of insurance organization «Kredo-classic» financial reliability were calculated. Mathematical model of insurer's financial reliability estimation have been constructed.

Key words: insurer's financial reliability, indexes of financial reliability, mathematical model.

УДК 336.1

Сочка К. А.

Кіях М. М.

Ужгородський національний університет

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Досліджено проблеми формування доходів місцевих бюджетів в Україні. Проаналізовано основні джерела їх формування, наведено структуру доходів конкретного місцевого бюджету. Запропоновано деякі заходи щодо вирішення проблем формування дохідної частини місцевих бюджетів в сучасних умовах.

Ключові слова: доходи місцевих бюджетів, власні доходи, закріплені доходи бюджетів, органи місцевого самоврядування, фінансові ресурси.

Постановка проблеми. Важливою передумовою розвитку інституту місцевого самоврядування в Україні є формування його надійної фінансової бази, основу якої становлять місцеві бюджети. Формування дохідної частини місцевих бюджетів в сучасних умовах відбувається у складних умовах зумовлених як суто фінансово-економічними, так і політичними чинниками. Недостатня фінансова автономія органів місцевого самоврядування, нестача фінансових ресурсів та нестабільність у них окремих дохідних джерел стали проблемою загальнодержавної ваги, яка потребує подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень публікацій. Проблемам фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування присвятили свої праці багато вітчизняних вчених, зокрема О. Кириленко, Ц. Огонь, І. Луніна, К. Павлюк, Л. Синявська, Н. Гагіра, О. Солдатенко, Л. Скиба, С. Слухай, С. Хімченко, С. Юрій та інші. Аналіз рівня дослідженості даної теми показує, що окремі проблеми, пов'язані з формуванням доходів місцевих бюджетів (зокрема, питання низької забезпеченості власними та закріпленими доходами для фінансування видаткових повноважень) до цього часу залишаються невирішеними, що і визначає потребу в подальшому їх вивченні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У зв'язку з прийняттям нової редакції Бюджетного кодексу України у 2010 році дещо обмежилися джерела доходів районних бю-

джетів, що вимагає вироблення адекватних заходів для мінімізації дефіциту місцевого бюджету у сьогоdnішніх умовах. Проблематика наповнення місцевих бюджетів районного рівня фінансовими ресурсами ще недостатньо висвітлена і вимагає подальшої наукової та практичної розробки.

Мета статті. Метою роботи є подальше дослідження економічної сутності, складу та структури фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, визначення ролі різних груп (податків, неподаткових надходжень і трансфертів) у формуванні доходів місцевих бюджетів на прикладі бюджету районного рівня.

Виклад основного матеріалу. Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування – це фонди грошових коштів адміністративно-територіальної одиниці, що формуються внаслідок надходжень у різних формах у процесі перерозподілу ВВП і забезпечують фінансування власних та делегованих функцій місцевої влади [1].

Основна частина фінансових ресурсів регіонів зосереджена у місцевих бюджетах. Місцеві бюджети – це сукупність фінансових ресурсів, якими розпоряджаються органи місцевої влади для виконання покладених на них завдань і функцій. Як основа фінансової бази органів місцевого самоврядування і складова частина бюджетної системи країни місцеві бюджети відіграють значну роль в забезпеченні грошовими коштами заходів економічного і соціального розвитку окремих регіонів.

Доходи місцевих бюджетів формуються на відповідній законодавчій базі: Конституція України, Бюджетний кодекс, Податковий кодекс, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інші нормативні акти [2].

Фінансові проблеми місцевої влади набули великої гостроти. Хронічна нестача фінансових ресурсів у органів місцевого самоврядування та нестабільність їхніх доходних джерел стали проблемою справді загальнодержавної ваги. Як наслідок, на місцях не вирішуються найболючіші життєві проблеми людей, занепадають міське господарство, соціально-культурна сфера, освіта, охорона здоров'я, погіршується стан доріг та інших засобів комунікації. До цього додається ще й надзвичайно неефективна, збанкрутіла система менеджменту як у центрі, так і на місцях, що базується на старих управлінських традиціях, коли все намагалися вирішувати з єдиного центру. За цих умов саме процес прискореного формування місцевих фінансів має стати серйозним фактором стабілізації ситуації в країні.

Відповідно до положень Бюджетного кодексу України місцевий бюджет складається із надходжень і видатків на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Доходи включають власні та закріплені загальнодержавні податки та інші платежі. До надходжень місцевих бюджетів включаються також трансферти з інших бюджетів, дотації та субвенції та запозичення для тих бюджетів, які мають права приймати бюджет з дефіцитом згідно з положеннями Бюджетного кодексу [3].

Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України протягом останніх років значно скоротилася, а у перерозподілі ВВП вона зовсім незначна. Це свідчить про обмеженість впливу органів місцевого самоврядування на соціально-економічні процеси в країні через недостатній рівень забезпечення їх власними фінансовими ресурсами.

В цілому частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України за останній період складає близько 1/4 від загального обсягу надходжень, що підтверджує тезу про високий рівень централізації фінансових ресурсів на національному рівні та поступове зменшення ролі місцевих бюджетів у розподілі ВВП.

Як зазначалося вище, Бюджетним кодексом у редакції 2010 року змінено перелік доходів, які закріплюються за рівнями місцевих бюджетів, а також нормативи зарахування за окремими з них (табл. 1).

Відповідно до бюджетної класифікації всі доходи бюджетів за економічною природою поділились на:

Таблиця 1

Порівняльний перелік доходів районних бюджетів, які враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів [3, 4]

Бюджетний Кодекс (від 21.06. 2001, ст. 66)	Бюджетний Кодекс (від 08.07.2010, ст. 66)
1) 50 відсотків податку на доходи громадян, що справляється на території сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань;	1) 50 відсотків податку на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на території сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення;
2) 15 % плати за землю, що сплачується на території сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань;	2) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються районними державними адміністраціями;
3) плати за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності та сертифікати, що видаються районними державними адміністраціями;	3) реєстраційний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, що справляється відповідними районними державними адміністраціями.
4) плати за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, що справляється районними державними адміністраціями;	
5) надходження адміністративних штрафів, що накладаються районними державними адміністраціями або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями	

1) податкові надходження (податки на доходи, на прибуток, на збільшення ринкової вартості, податки на власність, збори за спеціальне використання природних ресурсів, внутрішні податки на товари та послуги, податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, інші податки);

2) неподаткові надходження (доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори і платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу, надходження від штрафів та фінансових санкцій, інші неподаткові надходження);

3) доходи від операцій з капіталом (надходження від продажу основного капіталу, державних запасів товарів і нематеріальних активів, податки на фінансові операції та операції з капіталом);

4) офіційні трансферти (від органів державного управління інших рівнів, з недержавних джерел) [5].

Для детальнішого вивчення проблем формування доходів місцевих бюджетів у практичній площині розглянемо особливості складу та структури доходів на прикладі конкретного місцевого бюджету (табл. 2).

Аналіз даних табл. 2 демонструє постійне фактичне недовиконання коштів в розрізі всіх видів доходів, зокрема найменший відсоток виконання плану спостерігається по доходах від операцій з

Таблиця 2

Динаміка виконання доходів районного бюджету Ужгородського району за 2011-2013 роки, тис. грн., [6]

	2011 р.			2012 р.			2013 р.		
	План	Факт	% виконання плану	План	Факт	% виконання плану	План	Факт	% виконання плану
Податкові надходження	31 947,0	31 007,2	97,0	35 576,9	33 260,8	93,5	38 762,7	34 459,0	88,9
Неподаткові надходження	1 629,6	1 389,9	85,3	1 453,9	1 464,3	100,7	1 528,9	1 329,1	86,9
Доходи від операцій з капіталом	1 300,4	599,8	46,0	1 500, 0	719,7	48,0	540,0	475,5	88,0
Офіційні трансферти	142 394,1	141 734,9	99,5	169 054,2	167 359,1	99,0	193 850,0	189 260,4	97,6
ВСЬОГО	340877.1	32 996.9	98.6	207 585.1	202 080.3	97.7	234 879.8	225 524.0	96.0

капіталом – 46% у 2011 р., 48% у 2012 р. та 88% у 2013 р. Як бачимо, здійснити виконання плану на 100 % не вдалося в жодному із досліджуваних років. Так, у 2011 році виконання дохідної частини районного бюджету було здійснено на 98,6%, у 2012 році – на 97,7%, 2013 році – 96%. Це зумовлено низкою проблем, пов'язаних з недосконалим механізмом формування доходів місцевих бюджетів та недоліками у бюджетному законодавстві. Слід зазначити, що на найкращому рівні забезпечується виконання офіційних трансфертів – 99,5% (2011 р.), 99,0% (2012 р.) та 97,6% (2013 р.), що обумовлюється чинним порядком їх розрахунку та перерахування.

Вивчення структури доходів районного бюджету дає можливість оцінити вагомість конкретних груп у формуванні дохідних джерел бюджету (табл. 3).

Аналіз даних табл. 3 підтверджує вагому роль офіційних трансфертів, що надаються даному місцевому бюджету бюджетами вищого рівня, а також надходять з сільських та Середнянської селищної рад. Так, питома вага міжбюджетних трансфертів є найбільшою і має тенденцію до зростання (від 81,1% у 2011 р. до 83,9% – у 2013 р.). Доходи від операцій з капіталом та неподаткові платежі практично не відіграють значної ролі у формуванні даного місцевого бюджету, їх відсоткове значення залишається вкрай низьким протягом останніх трьох років. Податкові доходи формуються за рахунок податку на доходи фізичних осіб, їх частка поступово зменшується (від 17,8% у 2011 р., до 15,3% – у 2013 р.)

У структурі доходів місцевих бюджетів порівняно з попередніми роками можна відмітити певне зростання частки офіційних трансфертів з одночасним зменшенням податкових доходів.

Доволі незначні доходи приносять неподаткові надходження (адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, власні надходження бюджетних установ) та доходи від операцій з капіталом (кошти від продажу землі).

Розширення функцій і повноважень органів місцевого самоврядування, що мало місце протягом останніх років, не супроводжувалося адекватним збільшенням фінансових ресурсів, що надходять у їх розпорядження. Незначними залишаються власні доходи, зокрема місцеві податки і збори, а також надходження від операцій з капіталом та неподаткових надходжень. Постійно зростає залежність місцевих бюджетів від дотацій з державного бюджету, тому подальшого вдосконалення потребує порядок розрахунку трансфертів.

Закон України про Державний бюджет України визначає розподіл бюджету на загальний та спеціальний фонди, джерела яких формуються виключно законами України.

Як показує практика, доходи загального фонду значно перевищують доходи спеціального фонду, що зумовлено характером формування даних фон-

дів та напрямками використання їх коштів: у загальному фонді акумулюються кошти, необхідні для фінансування виконання основних функцій і завдань держави та органів місцевого самоврядування, а спеціальний фонд передбачає предметно-цільове використання бюджетних коштів за бюджетним призначенням, що сприяє посиленню централізованого регулювання коштів бюджетних установ.

Динаміка доходів окремих фондів бюджету районного Ужгородського району зображені на рис. 1.

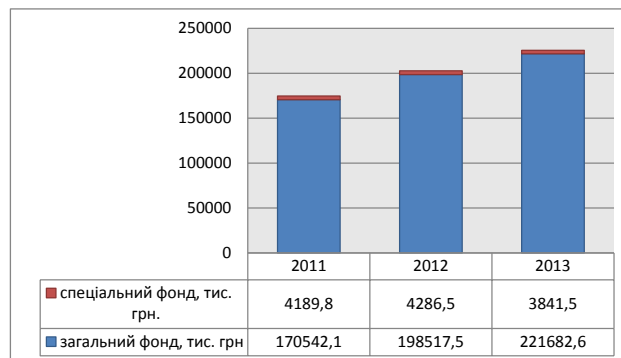

Рис. 1. Динаміка доходів районного бюджету Ужгородського району у розрізі загального та спеціального фондів за 2011-2013 роки, тис. грн. [4]

На рис. 1. показано, що доходи районного бюджету Ужгородського району за останній період зростають як в цілому, та і у розрізі загального та спеціального фондів, причому доходи загального фонду в разі перевищують надходження до спеціального. Аналізуючи дані, показані на рисунку, можна зробити висновок, що спеціальний фонд склав у 2011 році 97,6% загальних доходів даного районного бюджету, а спеціальний – 2,4%; у 2012 році загальний фонд склав 97,8%, спеціальний – 2,2%, а у 2013 році – 98,2% загальний фонд і 1,8% – спеціальний. Тобто у 2013 році доходи загального фонду зросли на 51 млн грн порівняно з аналогічним показником 2011 року та на 23 млн грн. – порівняно з 2012 роком. Доходи спеціального фонду, навпаки, зменшилися за останній період і склали у 2013 р. на 445 тис. грн менше, ніж у 2012 р. та на 348 тис. грн – ніж у 2011 р.

До найбільш гострих проблем у сфері формування місцевих бюджетів, а також їхніх відносин із державним бюджетом України, у першу чергу, варто віднести використання вільних бюджетних коштів, нестабільність доходної бази, неефективну систему вилучення надлишків загальнодержавних податків, недостатнє фінансування з державного бюджету.

Ще однією проблемою є невідповідність делегованих повноважень місцевих органів влади і надходженню коштів на ці цілі. Ситуацію ускладню-

Таблиця 3

Динаміка структури доходів районного бюджету Ужгородського району, % [6]

	2011		2012		2013	
	Тис. грн.	Частка, %	Тис. грн.	Частка, %	Тис. грн.	Частка, %
Податкові надходження	31007,2	17,8	33260,8	16,4	34459,1	15,3
Неподаткові надходження	1389,9	0,8	1464,3	0,7	1329,1	0,6
Доходи від операцій з капіталом	599,8	0,3	719,7	0,4	475,5	0,2
Офіційні трансферти	141734,9	81,1	167359,1	82,5	189260,0	83,9
Разом	174731,9	100	202803,9	100	225524,0	100

ють органи державної влади, які при складанні бюджету і визначенні розмірів трансфертів «забувають» забезпечити фінансуванням усі передані на місця повноваження. Крім того, регіони України дуже різняться за рівнем життя, промислового виробництва, розвитку підприємництва. А українська бюджетна система передбачає «подушне» вирівнювання бюджетних витрат.

В економічно розвинених країнах фінансові проблеми регіонів розв'язуються через надання місцевим органам влади стабільно закріплених доходних джерел, розширення сфери місцевого оподаткування та реформування всієї системи міжбюджетних взаємовідносин. Однак практика України вже виявила численні конфлікти між державою і керівниками органів місцевого самоврядування у фінансовій сфері. Така ситуація є наслідком того, що більшість проблем місцевих фінансів, як і місцевого самоврядування загалом, залишаються неврегульованими в праві.

У країнах з розвинутою економікою важливе місце у формуванні доходів місцевих бюджетів належить місцевим податкам та зборам, надходження від яких зараховуються безпосередньо до доходів бюджетів місцевого самоврядування. Однак досвід застосування місцевих податків і зборів в Україні засвідчує поки що про незначну їхню роль у формуванні фінансів органів місцевого самоврядування.

Оскільки податки сплачуються, в основному, з доходів економічних суб'єктів, проблему наповненості дохідної частини місцевих бюджетів доцільно розв'язувати через зміцнення та нарощування виробничих можливостей суб'єктів господарювання, чим забезпечуватиметься необхідний рівень дохідності і економічне зростання адміністративно-територіальної одиниці за місцем розміщення суб'єкта господарювання.

Аналіз фінансових проблем місцевих органів влади, проведений ученим В. Кравченком [7], свідчить, що податкові доходи на території України формуються досить нерівномірно. Лідером у податкових доходах на душу населення є м. Київ. Друге та третє місця за показником абсолютного обсягу податкових доходів займають відповідно Донецька та Дніпропетровська області. В той же час – дуже низькі середні податкові доходи на душу населення в Тернопільській та Івано-Франківській областях.

Для вирішення проблем, що виникають при формуванні місцевих бюджетів в Україні, доцільно здійснити такі заходи:

1. Вдосконалити механізм бюджетного регулювання в Україні та розмежування загальнодержавних бюджетоформуючих податків між різними рівнями влади – центральної, регіональної та місцевої.

2. Залишати у розпорядженні місцевих органів влади відсоток від усіх платежів, що збираються на їх території.

3. Розробити механізм функціонування ринку муніципальних цінних паперів.

4. Розробити принципи та реалізувати регіональну податкову політику, яка повинна ґрун-

туватися на чіткому законодавчому розподілі повноважень та відповідальності між державними, територіальними і місцевими рівнями управління у адмініструванні визначених місцевих податків та зборів.

5. В Україні необхідно забезпечити подальше вдосконалення багатоканальної системи формування бюджету, згідно якої кожен рівень бюджетної системи забезпечується власними та закріпленими доходи, достатніми для фінансування як власних так і делегованих видатків місцевих бюджетів [8].

У зв'язку з суспільно-політичною та економічною кризою у державі у квітні 2014 року та з метою забезпечення практичної децентралізації влади і посилення місцевого самоврядування було схвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [9], яка визначає напрямки, механізми та строки їх формування, в т. ч. реформа передбачає забезпечення доступності та якості публічних послуг; досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади; визначення обґрунтованої територіальної основи для діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади з метою забезпечення доступності та належної якості публічних послуг, що надаються такими органами; створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень.

Висновки і пропозиції. На сьогодні формування дохідної частини місцевих бюджетів викликає багато суперечок, адже основною передумовою ефективного функціонування місцевого самоврядування є володіння ним достатньої кількості власних та закріплених коштів для проведення своєї діяльності. Фонди фінансових ресурсів, що утворюється на рівні регіонів, інколи навіть наполовину не задовольняє потреби місцевого самоврядування в коштах, необхідних для вирішення поточних проблем. Соціально-економічний розвиток регіонів залежить, насамперед, від фінансових ресурсів територіальних органів управління та їх ефективного використання.

Система формування доходів місцевих бюджетів досі ще не дає змоги забезпечити належну відповідальність органів місцевого самоврядування перед населенням, оскільки частка їхніх власних доходів надто мала, а ступінь самостійності у здійсненні видаткової політики в цілому незначна [10].

Отже, за таких умов серйозним чинником стабілізації економічної ситуації в країні має стати процес децентралізації владних повноважень для забезпечення ефективного функціонування органів місцевого самоврядування, що створить передумови для перетворення територіальних громад із дотаційних на самостійних та незалежних суб'єктів, які за рахунок власних доходних джерел спроможні розв'язати соціально-економічні проблеми віднесені до їх компетенції.

Список літератури:

1. Румянцева Г.І. Сучасний стан і проблеми формування доходів місцевих бюджетів в Україні. – [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/22_11/297_Rum.pdf/.
2. Синявська Л.В. Формування доходів місцевих бюджетів / Л.В. Синявська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com>.
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. – [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

4. Бюджетний Кодекс України від 21.06. 2001 № 2542-III. – [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2542-14>.
5. Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 №11 «Про бюджетну класифікацію». Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=356065&cat_id=355990.
6. Звіт про виконання районного бюджету Ужгородського району за 2013 рік [Текст].
7. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України: Навч. посіб. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2010. – 487 с.
8. Якубовська О.О., Вітренко М.С. Проблеми формування місцевих бюджетів в Україні. – [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.rusnauka.com/32_DWS_2008/Economics/36866.doc.htm.
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» (№ 333-р, від 01.04.2014). Офіційний сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
10. Скиба Л. Доходи місцевих бюджетів у забезпеченні повноважень органів місцевого самоврядування / Л. Скиба // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2012. – № 17. – С. 128–133.

Сочка Е. А.

Кияк М. М.

Ужгородський національний університет

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДОХОДОВ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Резюме

Исследованы проблемы формирования доходов местных бюджетов в Украине. Проанализированы основные источники их формирования, приведена структура доходов конкретного местного бюджета. Предложены отдельные пути решения проблем формирования доходной части местных бюджетов в современных условиях.

Ключевые слова: доходы местных бюджетов, собственные доходы, закрепленные доходы бюджетов, органы местного самоуправления, финансовые ресурсы.

Sochka K. A.

Kiyak M. M.

Uzhgorod National University

PROBLEMS OF FORMING REVENUES OF LOCAL BUDGETS IN THE PRESENT CONDITIONS

Summary

The problems of local budgets' revenues formation in Ukraine are investigated. The main sources of their formation are analysed and the structure of local budgets' revenues is presented. Some measures aimed to solve the problems of the local budgets revenues formation in present circumstances are proposed.

Key words: local budgets revenues, own revenues, fixed budgets revenues, local self-government bodies, financial resources.

УДК 330.1

Климаш Н. І.

Національний університет харчових технологій

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ НА ОСНОВІ ВАРТОСТІ

Запропоновано систему критеріїв та показників ефективності діяльності підприємств. Рекомендована система враховує комплексний характер оцінки усіх сфер діяльності підприємства. Визначено багатокритеріальний та однокритеріальний підходи щодо оцінки результативності діяльності вітчизняних підприємств.

Ключові слова: ефективність господарювання, критерії ефективності, вартість підприємства.

Постановка проблеми. Оцінка ефективності є комплексною характеристикою результатів діяльності суб'єктів господарювання та підґрунтям для прийняття стратегічних рішень менеджерами. Ефективність може досліджуватися з різних сторін: з позиції ефективності використання основних фондів підприємства, з точки зору ефективності використання оборотних активів, ефективності процесів формування та використання капіталу та крізь призму ефективності використання персоналу підприємства.

Загальна оцінка ефективності та результативності діяльності підприємства є прерогативою вищої ланки управлінських структур підприємства. Ефективність приватних управлінських рішень має важливе значення з позиції загального успіху підприємства, характеру його економічного зростання та збільшення ринкової вартості підприємства.

У сучасних, складних умовах господарювання для підприємства стає важливим обрання оптимальних критеріїв і показників ефективності, що